

MORÁLKA A PRÁVO
(alebo: Stačí zachovávanie zákonov k čistému svedomiu?)

Všimnime si, že terajšia finančná kríza má korene aj v etických zlyhaniach. Poukazuje na to arcibiskup Celestino Migliore. Môže sa stať, že tí, ktorých by sme obvinili z etických zlyhaní, sa budú brániť tým, že oni nijaký zákon neporušili. Ako sa k tomu postaviť? Stačí zachovávanie zákonov k čistému svedomiu? Zdá sa, že nie. Preto je potrebné správne rozlišovať morálku a právo. O tom hovoria krátke články od W. Bruggera. Nad vzťahom politiky a morálky sa zamýšľa K. Lehmann. Pre politikov, ktorí spravujú veci verejné, je veľmi užitočná múdrosť. Zide sa aj nám, aby sme ich (politikov), ktorí sú nám v televízii často na očiach, vedeli správne posúdiť. O takejto politickej múdrosti hovorí B. Sutor.

Arcibiskup Migliore vyzval prezidenta OSN k riešeniu problémov spojených s finančnou krízou vo - Microsoft Internet Explorer

Súbor Úpravy Zobrazit' Oblíbené položky Nástroje Pomocník

Dozadu Hľadať Oblíbené položky

Adresa <http://www.radiovaticana.org/slo/Articolo.asp?c=241513> Prejst' Links

Vatikánsky rozhlas
Hlas Svätého Otca a Cirkvi v dialógu so svetom

Rubriky

- Charita a solidarita
- Cirkvi
- Kultúra a spoločnosť
- Vatikánske dokumenty
- Synody
- Ekumenizmus
- Rodina
- Mladí
- Spravodlivosť a pokoj
- Politika
- Náboženstvá a dialóg
- Veda a Etika
- Audience a Anjel Pána
- Apoštolské cesty

[home](#) > [Spravodlivosť a pokoj](#) > [správy](#)

31/10/2008 12.28.30

Arcibiskup Migliore vyzval prezidenta OSN k riešeniu problémov spojených s finančnou krízou vo svete

New York (31. októbra, RV) - Stály pozorovateľ Svätej stolice pri OSN v New Yorku arcibiskup Celestino Migliore sa na včerašom zasadnutí Generálneho zhromaždenia prihovoral prezidentovi OSN Miguelovi d' Escoto Brockmannovi. Vo svojom prejave poukázal na to, že skutočná kríza nepostihla len finančný a ekonomický systém, ale že sa tiež dotýka etických princípov a morálnych hodnôt. Je preto dôležité hľadať spôsoby, ako sa vyhnúť týmto krízam v budúcnosti. Podľa neho je potrebné prehodnotiť súčasný všeobecne rozšírený konzumný spôsob života. Nezodpovedné konanie konzumnej spoločnosti jednak zaťažuje životné prostredie, no zároveň znevažuje ľudskú dôstojnosť.

V závere podotkol, že je potrebné aby vlády a medzinárodné inštitúcie svojimi finančnými príspevkami pomáhali najchudobnejším národom, pretože dejiny rozvinutých krajín potvrdzujú, že finančná podpora vzdelávania, zdravotnej starostlivosti a bývania je najlepšou investíciou zabezpečujúcou harmonické fungovanie spoločnosti ako celku. -dl-

[« Zoznam správ](#)

Spravodlivosť a pokoj

01/11/2008 17.50.33
Sýrsky arcibiskup vyzval lígu arabských štátov na pomoc a ochranu kresťanov v irackom Mosule

01/11/2008 17.45.01
Teroristická skupina ETA podnikla útok na katolícku univerzitu

20/10/2008 18.01.27
Vo Vatikáne sa bude hovoriť na tému ekonomickej krízy a pokroku

07/10/2008 14.53.13
Arcibiskup Migliore na pôde OSN: „Násilie a vojna nemôžu nahradiť dialóg a spoluprácu“

04/10/2008 15.18.26
Zástupca Svätej stolice o otázkach jadrovej bezpečnosti

Príbuzné rubriky

Internet

Mravnost

Mravnost (*morálka, étos*) je postoj člověka, spočívající na svobodném rozhodnutí vůči mravnímu zákonu. Ětosem se mnohdy rozumí také svéráz mravního smýšlení národa, stavu atd., určený převládáním nějaké hodnoty. *Mravně (morálně, eticky) dobré* je svobodné lidské konání, které souhlasí s objektivní etickou hodnotou a mravním zákonem; *mravně špatné* je v rozporu s etickou hodnotou a mravním zákonem. Mravně *indiferentní*¹ je svobodné jednání, jež podle svého předmětu není ani dobré, ani špatné. Nositelem mravní hodnoty a nehodnoty² je nejprve svobodné volní³ rozhodnutí, pak z něho vyplývající ctnostný postoj a konečně osoba neboli *mravní subjekt*.

Mravní smýšlení (dobrá vůle) spočívá v zásadním přitakání mravnímu zákonu. Jednotlivý čin je mravně dobrý ne díky pouze náhodné shodě s mravním zákonem, ale jen pokud vyrůstá z mravního smýšlení. Přidržování se hodnoty mravního smýšlení (subjektivní hodnota mravního) má svůj zdroj v mravně významné nebo etické hodnotě předmětu, na niž mravní konání směřuje a od níž dostává svůj ráz (objektivní hodnota mravního). Mravně dobrým se člověk stává prostřednictvím hluboce uctivého oddání se předem danému světu hodnot, tudíž dobru. Otázka tzv. *principu morálky* (viz etika) pátrá po základu určení této objektivní hodnoty. Ta nespočívá v autonomii a rozumové zákonitosti kategorického imperativu (*Kant*), který objektivní mravní hodnotu již předpokládá. Na druhé straně je dobro odlišné od toho, co přináší pouze slast (hédonismus) nebo užitek (utilitarismus). Dobro má schopnost završit lidskou osobu jako celek a tak chránit *lidskou důstojnost*. Řecká formule *kalokagathie*, tj. spojení krásného a dobrého se sice kloní k přemrštěnému estetickému pojetí harmonie, ale jestliže se tím označuje harmonie duchovního, pak je formule správná a významná. - Objektivní mravní [dobro] má v jistém smyslu *nepodmíněnou* a absolutnou (ovšem ne nekonečnou) hodnotu, která spolu s posledním určením cíle člověka (jako uskutečnění blaženosti prostřednictvím vlastnění Boha) a s božskou zákonnou vůlí zdůvodňuje objektivní platnost přirozeného mravního zákona. Mravně špatné má *nepodmíněnou* nehodnotu, jež nemůže být vyrovnána žádnou jinou, ani stejně vysokou hodnotou. *Nepodmíněná* hodnota mravního vyžaduje plné podrobení vůle i na úkor sobeckých sklonů, aniž by ovšem byl snížen význam sklonů mravně spořádaných.

K zákonům mravnosti příslušejí pravidla *mravů* (obvyčej, konvence), které buď aplikují požadavky na určité přítomné situace a pak mají stejný stupeň závaznosti jako příkazy mravnosti, nebo častěji předpisují jistá jednání uvnitř nějaké stavovské skupiny či národa, aniž by se tím svědomí ukládala přísně závazná nutnost. - Mravní dobro, resp. špatnost jednotlivého jednání má různé zdroje. Nejdůležitějším je bezprostřední chtění svého druhu určujícího objektu; k tomu přicházejí eticky významné *okolnosti* a *účel* nebo záměr. - Mravní poznání hodnot (= *mravní vědomí*) není zprostředkováno nějakým zvláštním iracionálním *morálním smyslem*, ale velmi je vyžaduje jemně vyvinutá reakce

¹ Indiferentní = neurčitý.

² Nehodnota - zřejmě chce autor tím vyjádřit něco jako zlo, škoda, ujma.

³ Volní (česky) = vůle.

morálních pocitů, resp. úcty, oddanosti atd. (BRUGGER, W. a kol.: *Filosofický slovník*. Praha : Naše vojsko 1994, s.249-295.)

Právo

Právo a spravedlnost zaujímají společně v rámci metafyzického řádu velmi výrazné zvláštní postavení. V jazykovém užívání však vládne víceznačnost. Jazyk teologie mnohdy zachází tak daleko, že ztotožňuje spravedlnost se svatostí, neboť nastolením "práva" rozumí propůjčení posvěcující milosti. Velmi rozšířené je jazykové užití, které právo zřetězuje s důstojností osoby tak bezprostředně, že úplně všechno, co přísluší osobě jako takové, je označováno jako její "právo". Tak bývá nepodmíněné panství Boha nad veškerým, i nerozumným tvorstvem nazýváno jeho panovnickým "právem" a podobně bývá nárok člověka na vlastní život, jeho zachování a utváření, na disponování s nerozumnými tvory a na jejich využívání k vlastním účelům označován jako "právo" na život, na rozvoj osobnosti, na prostředky k obživě ap. Všechna tato "práva" kotví v osobovosti svého nositele, přesněji v bytostně založeném panství (lat. *dominium*) osoby nad předměty, k nimž se vztahuje. Tato práva, metafysicky nutícím způsobem založená, jsou naprosto neodejmutelná.

Abychom dosáhli nějakého přesně popsaného pojmu práva, který by pojmově ostře postavil zvláštní druh práva vůči obecnímu mravnímu řádu, musí se oblast práva vymezit úžeji. Právní věda a filosofie práva nespátřují proto v panství osoby, v této její (nadřazené) velkoleposti ještě nic právního, ale jen něco *před-právního*, pouze nosný základ, na němž se teprve může vystavět svět práva. Podle klasického axiomu: *ius est ad alios*⁴ (právo je vztahový poměr k jiným, řád *inter*-personálních vztahů), patří ke světu práva v přísném slova smyslu *jen* vztahy *osoby k osobě* (tedy ani vztahy osob k věcem [viz vlastnictví], ani vztahy osoby k jejím osobním statkům - např. k vlastnímu životu či k vlastnímu svědomí). Ale ne všechny interpersonální vztahy (např. láska, vděčnost, důvěra), ba ani ne všechny normy, utvářející společenství, mají *právní* povahu. Z množství těchto normativních vztahů se jako "právo" vyčleňují pouze takové, které člověka jednak jako nezbytně osobovou jednotlivou bytost respektují v jeho specifickém stavu a odlišnosti od ostatních a jednak ho jako bytostně společenskou bytost váží na společenství (přirozená i libovolně vytvořená). Tím, že právo k sobě vzájemně přiřazuje obě tyto sféry (osobní jedinečnost a spjatost se společenstvím), určuje řád výstavby (strukturu) obce, tvoří nosnou konstrukci, kolem níž se mohou klást další stavební díly společenství. V tomto smyslu jsou *společenský řád* (*ordo socialis*) a *právní řád* (*ordo iuridicus*) dva názvy pro jednu věc. Jelikož tedy řád života společenství nemůže nikdy zjevně společenství a jeho pravým životním potřebám odporovat, je protispolečenské právo nepojmutelné (Unbegriff). Ze stejných důvodů právo také nikdy není mrtvé a strnulé, nýbrž stále živé a schopné nejen přizpůsobení, ale i tíhnutí k pokroku (oprávněnost obecního blaha, viz spravedlnost). Co člověk jednou ustanovil jako řád svého společenství, může zastarat a odumřít a může být také ještě dlouho konzervováno jako mumie. Právo je buď mladé a plné života, nebo není.

Jedno slovo právo musí sloužit k označení:

⁴ *Ius est ad alios* = právo je [len vo vztahu] k jiným.

1. právního řádu, ale také každé jednotlivé právní normy, tvořící součást tohoto řádu (označuje *ius normativum*, ale i *ius obiectivum* [= 2]);
2. to, co odpovídá *právnímu řádu* nebo jednotlivým právním normám, ať už výtvar, stav či nějaké lidské chování (*ius obiectivum*);
3. to, co silou tohoto řádu jednotlivým právním partnerům, tj. těm, kteří se podílejí na právně uspořádaném společenství, *oprávněně přísluší* (*ius subiectivum* nebo také *ius potestativum*).

Široká oblast práva se člení na množství dílčích oblastí, přičemž se různé jejich části mohou prolínat. Normy, jež se bezprostředně týkají stavby a utváření (veřejné) obce, tvoří *veřejné právo*; normy bezprostředně vymezující vztahy mezi členy obce navzájem jsou *soukromým právem*. K veřejnému právu patří zejména ústavní právo, správní a trestní práva, která slouží k ochraně veřejného pořádku. Dispoziční právo, členěné na věcné a dlužné, je jednoznačně soukromé právo. Dosud mladé právní oblasti práva pracovního, hospodářského ap. mají stránku veřejnou a soukromou. Zvláštní postavení zaujímá *rodinné právo*; ačkoli se podílí na utváření rodinného společenství, nepočítá se obvykle k právu veřejnému, protože rodina je společenství soukromé, nikoli veřejné. - Anglosaské právo rozdíl mezi veřejného a soukromého práva v této formě neuznává.

Protože právo je vzájemný vztah osob ve společenství, mohou být nositeli jak právních nároků, tak právních povinností pouze osoby. Odtud pomocný pojem "*právníká osoba*", má-li být stručně vyjádřeno, že nějakému spolku či instituci náleží právní nárok či povinnost. - Jestliže má člověk vstupovat do právního vztahu k Bohu, pak se to může dít jen tak, že se Bůh k němu sníží, aby ho pozdvihl k nějakému druhu společenství s ním.

Právo jako řád života společenství je podle své bytnosti společensky tvůrčí; rozkladně může působit jen právo zcela znetvořené. Jelikož existují lidé, kteří právo porušují, je třeba, aby bylo v zájmu klidu a pořádku *vymahatelné*, pokud lze ovšem právní závazek vynutit. S pokrokem právní kultury je vidět snaha vyhradit násilné uplatňování práva stále více výkonné moci veřejného společenství (státu atd.)

Pozitivismus práva výrazně překračuje toto pojetí, neuznává založení práva v bytostné osobovosti člověka a v jeho sociálních dispozicích, založených rovněž personálně, a tvrdí, že teprve společenství určuje, čím je právo po obsahové stránce. Proto za právo uznává jen pozitivně⁵ formulované výroky (a nanejvýš obyčeje), přičemž pozitivní výklad právo nijak nespojuje s žádným předem daným právem a své výroky považuje za "právo" i tehdy, když odporují existujícím způsobům chování a mravnímu řádu. To, co nějakou normu povyšuje na normu právní, by tak měla být přísně vzato pouze její faktická prosaditelnost. Tím se ovšem zdá mnohdy mýnit, že teprve organizované společenství (zvláště stát) poskytuje právnímu řádu onu technickou úroveň, která odpovídá náležitým požadavkům dnešního života. Pak je však už jen pouhým slovíčkařením, vede-li se spor o to, zda by se měla myšlenka řádu, spočívající v základech každého ustaveného práva, označovat za přirozené právo, či zda by se jako náhrada za toto dnes už bohužel dvojjazyčné slovo měl hledat nějaký jiný, nezatížený a tedy srozumitelný výraz.

⁵ Pozitivně = navonok jasne vyjadrené.

Formalismus práva souhlasí s pozitivismem v tom, že také popírá obsahově určité, předpozitivní nebo nadpozitivní právní výroky a uznává jen formální právní principy, např. svobodu tak, jak může spolu setrvávat se "stejnými" svobodami všech (*Kant*). Protože život potřebuje obsahové normy, musejí být všechny pozitivně určeny. Na místo majestátu právo nastupuje pouhé uctívání zákonů (*legalita*).

Podstatou práva a jeho zdůvodňováním se zabývá *filosofie práva*; naproti tomu *sociologie práva* zkoumá, jak dochází ke vzniku práva, jak se prosazují, nebo naopak zanikají, určitá právní přesvědčení ap. *Právní věda* vysvětluje stávající (či dějinný) právní řád, objasňuje jeho základní nosné principy, jejich vnitřní souvislosti, v něm užívané právní pojmy atd.

Člověk jednající podle práva uznává právní nároky ostatních, usiluje o vyplnění svých právních povinností, vyznačuje se ctností spravedlnosti. Požadavky práva jsou naplňovány i tehdy, když pohnutka k jednání nespočívá jen v účtě k právu; podnět může být buď přízemnější (správně pochopený prospěch), nebo vznešenější. Proto právo nevylučuje lásku: právní povinnost může být často zároveň požadavkem lásky a v každém případě může být vedena nejčistšími úmysly. (BRUGGER, W. a kol.: *Filosofický slovník*. Praha : Naše vojsko 1994, s.329-332.)

Životopis Waltra Bruggera

Narodil sa 17. decembra 1904 v Radolfzell (krajina Baden - Wurttembersko). Študoval filozofiu v Pullachu a teológiu v Mníchove. R. 1924 vstúpil k jezuitom. Pôsobil v Ríme, v Indii a v Nemecku. Tam pôsobil na Vyššej filozofickej škole v Míchove, ktorú vedú jezuiti. Stal sa profesorom v r. 1945. Zomrel r. 1990 v Mníchove. (zdroj: wikipedia.org, hfph.mwn.de)

1 Dva druhy záväznosti

Pri osvetľovaní stanoviska vzťahov medzi politikou - právom – morálkou spontánne prichádza nám na um ponajprv starý protiklad medzi spomínanými veličinami. Od začiatkov západného myslenia existujú dve konkurujúce základné pozície, právny pozitívizmus ako aj prirodzené a rozumové právne myslenie. Je otázka, či pozitívne právo sa viaže na nadpozitívne zásady, najmä mravnosť. Súčasne vzniká problém, či sa môže právo zmysluplným spôsobom definovať bez akéhokoľvek vzťahu k mravným záväzkom, ak by sme mohli "morálku" klásť na roveň s nimi. Podľa myslenia prirodzeného práva existujú všeobecné a absolútne platné zásady mravnosti, s ktorými by sa právne normy mali zhodovať. Tieto zásady sa vymykajú ľudskému disponovaniu a môžu sa spoznávať prirodzenými schopnosťami rozumu (preto aj "rozumové právo"). Takéto stanovisko, akokoľvek ho presnejšie chápú jednotliví stúpenci prirodzeného práva a jeho škôl, smeruje náznakovite do veľkej blízkosti práva a morálky. Právne normy sa javia takto ako etické požiadavky mimoriadnej nástojčivosti. Právo má vyššiu záväznosť tieto normy chrániť a zaisťovať. Jej porušenie sa postihuje a trestá sankciami, ba trestami. Aj keď sa súčasní filozofi skôr vyhýbajú výrazom "prirodzené právo" a "rozumové právo", existujú však i dnes podobné spôsoby argumentácie.

Právny pozitívizmus popiera spojenie pozitívneho práva s mravnými zásadami. V právnych normách vidí vlastnú špecifickú kategóriu pravidiel, ktorá sa spôsobom svojho účinku a uplatnenia odlišuje od každej morálky.

Právny poriadok platí ako výlučne empirická danosť v sociálnej skutočnosti. Právo má technickú funkciu poriadku v sociálnom spoluzití, reguluje ľudské chovanie bez ohľadu na hodnoty a hodnotenie. Trestné sankcie sa majú uskutočňovať, ak to vyžaduje bezprostredná spoločenská nebezpečnosť chovania. Právny pozitívizmus vychádza z rozluky práva a morálky. Navzájom nemajú nič spoločného.

Je jasné, že tieto stanoviská - schematicky a abstraktne tu naznačené - sa ponajprv môžu stretnúť iba v jednom spoločnom bode, menovite v prijatí dvoch rozličných druhov záväznosti: právo a morálka. Spor medzi prirodzeným právom a právnym pozitívizmom spočíva primárne v tom, či sa obe skupiny záväzností (právo a morálka) navzájom vylučujú, ako to mieni právny pozitívizmus, alebo sa aspoň čiastočne prekrývajú, ako to poníma zástanca prirodzeného práva. Niet pochyby, že oba systémy nachádzajú vždy dobré dôvody pre seba, súčasne však poskytujú aj východiskové body na kritiku. Napokon existujú aj zmiešané formy týchto stanovísk. Lebo ani mysliteľ prirodzeného práva nemôže nespoznáť, že dejinné tvárne prvky ľudskej zhody alebo faktické spoločenské pomery môžu vojsť do existujúcej právnej štruktúry a aj vošli (por. úloha rímskeho práva), na druhej strane však ani právny pozitívizmus nemôže poprieť, že pri všetkých fakticky presadených právnych normách existujú predpozitívne mravy a presvedčenia, ktoré mali vplyv na tvorbu noriem.

2 Odkiaľ pochádzajú protirečenia

Protirečenia medzi politikou, právom a morálkou sa pochopiteľne vo veľkej miere vytvárajú pojmovými nejasnosťami týchto termínov. Tieto základné pojmy sú bezpochyby viacznačné a priradujú sa k sebe v rozličných významových spojeniach. Vo všeobecnosti ide o pravidlá ľudského správania. Veď právo a morálka sa dotýkajú individuálneho a sociálneho správania človeka. Filozofia z oprávnených dôvodov rozoznáva oblasť technických pravidiel a pravidiel hry, ktoré platia iba na dosiahnutie jednotlivých cieľových zámerov alebo určité dočasné činnosti, a oblasť pravidiel, ktoré zásadne a všeobecne majú platnosť pre ľudské správanie. G. Patzig s mnohými inými pre posledne spomínanú oblasť navrhuje troje členenie:

1. pravidlá konvencie, poprípade spoločenskej etiky,
2. mravné normy,
3. normy právneho poriadku.

Prechod medzi pravidlami konvencie a mravnými normami sa nedá ľahko ohraničiť, ako dokazuje už sama oblasť "taktu". Isteže existujú jednoznačné prípady púhej konvencie ako aj morálnych záväzkov, ktoré nespočívajú na zvyklostiach a dohode. Mravné normy sa zasa odlišujú od noriem právneho poriadku. Právne pravidlá sa vydávajú v určitom čase pre konkrétnu spoločnosť. Sú fixované a dokumentovateľné. O takýchto právnych normách možno diskutovať, kam až siaha napríklad ich platnosť. "Právne normy môžu žalovať a donucovať, pri mravných pravidlách môžu nastúpiť ako sankcie iba napomenutie, nesúhlas, a napokon prerušenie stykov. Právna norma, ktorú takmer každý prestupuje, neplatí a možno sa jej vzdať. Naproti tomu mravné pravidlá zostávajú v platnosti, aj keď sa všeobecne nerešpektujú."

Ak je kresťanská požiadavka "Miluj svojho bližného ako seba samého" oprávnenou mravnou normou, zostáva v platnosti, aj keď iba málo ľudí môže vždy a mnohí ľudia vôbec nemôžu alebo nechcú podľa nej žiť (Patzig). Právne pravidlá sa vzťahujú iba na vonkajšie správanie človeka a nepredpisujú nijaké zmýšľanie. S akými myšlienkami niekto platí svoje dane, je pre posúdenie jeho spôsobu správania ľahostajné.

Mravné posudzovanie sa neobmedzuje na zmýšľanie, ale nemožno od neho upustiť. Moralita ako súhrn motívov a podnetov konania sa vzťahuje na priestor zodpovednosti osoby. Táto osobná mravnosť sa nedá zistiť už zo samotného konania, ale až zo subjektívneho dôvodu konania, to znamená z vôle. Moralita preto nespočíva ani v konaní, ako ho predpisuje povinnosť. Nachádza sa iba tam, kde povinnosť je súčasne sama mravne chcená. Spočíva napríklad v tom, že človek nie je iba preto čestný alebo ochotný, že tým dosahuje väčšiu vážnosť, ale preto, lebo chce úprimnosť a ochotu ako takú. Existujú teda dva druhy vzťahov k mravnej záväznosti: legalita a moralita. To aj znamená, že morálku nemožno určovať iba z náplne praxe (povinnosti, normy, hodnoty, prevádzkové predpisy). Mravné konanie znamená sprísnenie legálneho konania a postupným nácvikom primeraného chcenia stáva sa základným mravným postojom (cnosťou), ktorý umožňuje určitý konštantný spôsob života a možno aj životný štýl. Morálka nie je teda iba rigidne mať povinnosť, ale má čosi do činenia aj so skutočnosťou. Morálka sa pevne viaže na

subjektivitu konajúcej osoby. "Morálka a mravy sa neprejavujú iba v osobnom presvedčení a správaní, ale aj v zložení verejných inštitúcií (majetok, rodina atď.), napokon v živote a (nielen postulovanom) hospodárskom, sociálnom, politickom a kultúrnom (najmä však v náboženskom) poriadku" (Höffe). Podobný smer naznačuje aj slovo "étos", ktoré znamená nerozdielnú jednotu životných návykov (objektívne) a charakteru (subjektívne).

U Grékov k nim patria výchova a starostlivosť o zdravie, roľníctvo a vojna, hovorenie a mlčanie, manželstvo a liečiteľstvo, styk ľudí medzi sebou a s nadzemskými mocnosťami. Tým sa rozlišujú morálka a mravy od práva: predstavujú dejinne vypestovanú životnú formu, nepochádzajú z formálnych činov štátnej moci a nespájajú sa priamo ani s trestami. Sankcie morálky a mravov pozostávajú skôr z pokarhania, odmietania a vyvarovania sa spoločenských vzťahov. Morálka a mravy nie sú iba zvyky a návyky, lebo obsahujú vo zvýšenej miere silu presvedčivosti a pohotovosti pre zodpovednosť. Morálka a mravy spočívajú v tomto zmysle na všeobecnom základnom súhlase (rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, odmietanie násilia, umenšovanie utrpenia, atď.).

Už tento fragmentárny pokus sám dokazuje, ako málo prospieva iba proti sebe postaviť abstraktné systémy, aké mnohovevné sú pojmy právo, morálka, mravy, étos, norma atď. a v akom plurálne zdôvodnenom pomere stoja voči sebe.

3 *Odpojenie ako pretrvávajúci problém moderny*

Pojmy, aj keby sa pekne starostlivo a korektne určili, sú samy ešte veľmi vzdialené od reálneho života sveta. Viac ako poldruha storočia sa pomer medzi právom a morálkou formuje "rozlukou" ako vedúcou základnou kategóriou. Kant je skutočným otcom tejto formy myslenia. Právo sa javí ako poriadok, na presadenie ktorého stoja k dispozícii štátne sankcie. Morálka je poriadok z pocitu povinnosti, ktorá nachádza svoje sankcie v napomínaní svedomia alebo v odmene - odpate po smrti. Toto rozlišovanie vyvoláva určité problémy. Právne ustanovenia sa javia ako výraz mocenského rozhodovania štátu, a tým sa naň zásadne nevzťahuje teologické alebo mravné hodnotenie. Treba myslieť na výrok Thomasa Hobbesa: "auctoritas, non veritas facit legem"⁶ - akokoľvek sa to v jednotlivostiach interpretuje. Kantovo rozlišovanie legality a morality prisudzuje právo iba "vonkajšiemu" správaniu, étos "vnútornej" oblasti zmýšľania. Obmedzenie étosu na púhe zmýšľanie vedie k tomu, že sa právo chápe už iba ako štátom stanovená norma, alebo politické rozhodnutie. Otázka práva môže sa takto obmedziť na presadzovanie politickou mocou. Už sa primárne neorientuje viac na nadejinné zásady prirodzeného práva alebo na ideu spravodlivosti.

Takéto poňatie, aj keď sa v obmedzovanej a v umiernennej forme ešte stále obhajuje, naráža na veľké výhrady. Nie ako posledný sa zaoberal touto apóriou (bezvýchodiskovosťou) Max Weber vo svojom známom diele "Politika ako povolanie". Ved' svojráznosť zmýšľania tkvie v tom, že sa opierame celkom o chcenie dobra, nezávisle od toho, či konanie v spoločenskej skutočnosti povedie k úspechu alebo nie. Etika zodpovednosti, ktorá stojí v protirečivom protiklade k tejto etike zmýšľania, nevyžaduje iba bezpodmienečné uposlúchnutie vysokých etických imperatívov, ale vyžaduje navyše

ponajprv brať ohľad na predvídateľné následky konania a zodpovednosť za ne. V tomto zmysle práve politika vytvorila svoju vlastnú formu zmierenia medzi právom a morálkou. Ak sa toto nechápe ako trvalá úloha politiky, redukuje sa na subjektívny boj o moc a na techniku násilia.

V novodobých dejinách toto odpojenie politiky od práva a etiky je pretrvávajúcim problémom. Negatívna skúsenosť v národnesocialistickom totalitnom štáte⁷ so zneužitím práva a s nespravodlivými, ale formálne korektne vyhlásenými zákonmi, so starostlivým oddelením morálky od práva veľmi otriasla naším povedomím. Neexistovalo iba "prirodzené právo strašenia", ale aj konflikt medzi zákonným bezpráviem a nadzákonným právom. Aj "nová ľavica" sa koncom šesťdesiatych rokov postavila proti presnému oddeleniu morality a legality a celé právo podriadila pod jednu morálnu požiadavku, predovšetkým pod ideu sociálnej spravodlivosti. Súčasne je jasné, že práve rozhodnutia najvyššieho ústavného súdu v prvých desaťročiach po druhej svetovej vojne dovedy nepredstaviteľným spôsobom siahli na predpozitívne prvky, napríklad všeobecne platné mravné zásady, "základné hodnoty", "hodnotový poriadok", atď. Tak si teória ako aj právna prax prítomnosti uvedomuje zasa aj existujúce spojitosti pri všetkej rozdielnosti práva a morálky. To však nemôže znamenať, že dnešný právny poriadok je odrazom, takmer prevodom určitej morálky. V právnych poriadkoch sa prejavujú navzájom si konkurujúce predstavy rozličných morálnych systémov. Existuje veľmi komplexná zmiešanina vzťahov základných presvedčení, napríklad z pohanskej antiky, kresťanských princípov, liberálnych predstáv o poriadku a socialistických postulátov. V podmienkach novodobého pluralizmu neexistuje žiadny iný model zmierenia medzi právom a etikou ako takýto "kompromis" vo vysokodiferencovanom procese vytvárania konsenzu. Preto môže rakúsky právnik Theo Mayer-Maly súhrnne formulovať: Existuje teda odkázanosť práva na morálku, ale nijaká závislosť určitého právneho poriadku od určitej morálky."

Jestvuje bezpochyby celý rad zmierujúcich inšancií medzi právom a morálkou, napríklad svedomie a "dobré mravy". Iste práve týmto sa stáva ťažkosť zmierenia očividnou. Čo sa javí jednému ako príkaz svedomia, je pre druhého škandalom. "Zrejším sa stáva tento problém napríklad pri odopieraní rodičov, ktorí prislúchajú k určitej sekte, podať transfúziu krvi pri dopravnej nehode svojim deťom".

Právo, ktoré má nastoliť všeobecný poriadok a iba takto môže rozvíjať svoju mierotvornú funkciu, nesmie sa celkom zveriť hlasom svedomia účastníkov práva.

Na druhej strane "mravný význam právneho poriadku napokon závisí aj od toho, koľko si získa rešpektu od rozhodnutí svedomia jednotlivcov" (Th. Mayer-Maly). Kým svedomie odhaľuje prísne zameraný vzťah na jednotlivca, vedú "dobré mravy" k spoločenskému meradlu, k štandardu. Tak napríklad príkazy obchodnej morálky vyžadujú aj sociálnoetické hodnotenie. Bez úmyslu bližšie rozvádzať veľmi široko diferencovanú diskutabilnú oblasť "dobrých mravov", chcel by som iba pripomenúť problémy, napríklad nemorálnosť súťažných konaní (petitový text v zmluvách) alebo problém nemorálnosti pri zmluvách o pomoci utečencom.

K dnešnému právnenému poriadku patrí aj zrieknutie sa totálnej moralizácie práva. Štátny právny poriadok nemá oprávnenie ani bezprostrednú úlohu nabádať občanov

⁶ auctoritas, non veritas facit legem = autorita, nie pravda stanovuje právo

⁷ Ide o Nemecko pred druhou svetovou vojnou.

právnymi prostriedkami na väčšiu mravnosť, a už vôbec nie trestnoprávnymi prostriedkami. Keďže sa morálka viaže na slobodný súhlas subjektu, nemôže sa prikázať žiadnym, ani akokoľvek prísny právny poriadkom. Právo má iné úlohy ako morálka. Konflikty svedomia nemožno jednoducho odstrániť zákonom, ako to predpokladá marxistický pochop spoločnosti. Určitý rozdiel medzi právom a morálkou obsahuje aj črtu slobody. Kto by právny systém celkom podriadil morálke, môže sa stať tyranom, a aj napriek tomu by sa mu definitívny prístup k morálke zamedzil. V tomto svetle sa javí ako problematické chápať právo a spravodlivosť ako "hraničnú morálku" alebo ako "minimum mravných požiadaviek", ako sa to často stáva pri objasňovaní funkcie trestného práva.

Prednesené mnohovrstevné určovanie vzťahov má niekoľko konzekvencií. Príkazy a zákazy v osobnej mravnosti nie sú už automaticky súčasťou právneho poriadku. Neuznanie trestnoprávných ustanovení nie je tak isto identické s popieraním morálnych hodnôt. Toto je však výpoveď, ktorá je veľmi abstraktná a predpokladá vysokú mravnú kultúru. Platí to však aj opačne, že z právnej povolenosti nijako nevyplýva aj mravná povolenosť. V každom prípade treba aj skúmať, či niektoré morálne statky nie sú súčasne aj právnymi statkami. Napokon sa nesmie dôstojnosť osobnej mravnosti jednoducho oddeliť od verejného poriadku. Individuálne správanie nie je nijako bez následkov na verejné meradlá. "Osobná spravodlivosť, ktorá predstavuje síce nie postačujúci, ba ani nie potrebný, ale vari rozhodujúco osožný subjektívny predpoklad na to, aby ľudia, keď sú postihnutí nespravodlivosťou, ale aj vtedy, keď z nej profitujú, sa naozaj zasadzovali za rozvoj spravodlivého právneho poriadku. Osobná spravodlivosť je aj dôležitou hrádzou občanov proti sklznutiu politického spoločenstva do eklatantne⁸ nespravodlivých pomerov" (O. Höffe).

Niet pochyb, že práve tento spätný účinok inšancií a procesov hrá dôležitú úlohu pri právnom uskutočňovaní "základných práv", ako možno ľahko zistiť na diskusiách v oblasti práva na život, manželského, rodinného práva v minulých desaťročiach.

4 Etika a právo na pozadí vzniku občianskej spoločnosti

V záujme vyjasnenia doterajších štruktúr museli podstatné hľadiská vo vzťahu politika – právo - morálka pri predchádzajúcich úvahách zostať v pozadí. Teraz sa budú koncentrovať oveľa viac na vzťah kresťanskej viery k našim problémom.

V antike, v stredoveku a hlboko do včasného novoveku napriek spoločenskej mnohorakosti existovala veľká homogénnosť hodnotových predstáv, ktoré boli v zásade identické s kresťanstvom. Samozrejme, neslobodno si túto "homogénnosť" predstavovať príliš uniformnú, keďže sa konkrétny étos kresťanstva od Nového zákona nachádza stále v protirečení k ostatným etickým presvedčeniam. Tak možno pri rozvoji Ježišovho étosu najmä v gréckej kultúrnej oblasti nájsť aj spätný pohľad na predkresťanské, napríklad stoické prvky. Potom zohrávajú úlohu aj výpožičky a pokračovania z rímskeho práva a prirodzene aj životné zvyklosti germánskych národov. Čo tak jednoducho nazývame "kresťanskou etikou", je už samo ako celok, ktorý obsahuje mnohé heterogénne prvky a napätia. No, napriek všetkým zmenám predsa možno zasa túto epochu kresťanstvom

formovanej etiky označovať za relatívne jednotnú, ak ju porovnávame s inými hodnotovými predstavami pomimo kresťanstva.

Až vo včasnom novoveku sa lámu základné štruktúry tejto relatívne jednotnej normovej skladby. Je to pomalý proces, ktorý iba naznačíme. Tento rozpad začína najneskoršie obdobím reformácie. Pozorujeme úsilie o dosiahnutie aspoň minima vzájomného ľudského zaobchádzania v situáciách občianskych vojen najmä v 17. storočí. Aby mlčali aspoň zbrane, zrieka sa štát 17. storočia zodpovedania otázky po pravde vo vzájomnom spore konfesii. Čo nevedia dosiahnuť rozdelení kresťania medzi sebou, nenanucuje sa teraz už viac ani zvonka. Naopak, otázka po pravde sa neberie do úvahy, lebo iba za cenu tohto zrieknutia možno zodpovedať rozhodujúcu otázku: ako môžu koexistovať znepriatelení ľudia? Politické fundamentálne garancie (obrana pred vonkajším nepriateľom, zachovanie vnútorného pokoja, nadobúdanie bohatstva, užívanie neškodiacej slobody) sa rozlišujú od ostatného spoločenského vývoja.

Spoločnosť a štát sa rozostupujú. Obmedzením sa na bezprostredné životné potreby sa síce nemyslí jedine iba na sebazáchovu, oveľa viac na šťastnejší život, nakoľko je to možné. Čo je však rozhodujúcejšie, je skutočnosť, že také otázky, ako je náboženské presvedčenie, sa tlakom popísaného vývoja presúvajú do "súkromnej" sféry a stávajú sa slobodne voliteľné. Inak formulované: tým, že sa spoločenstvo stará ponajprv iba o elementárne podmienky zachovania života, oblasť religiozity sa vedome stáva nezáväznou. Naisto, žiadne náboženské určovanie človeka nepatrí do zorného uhla štátu a spoločnosti. Náboženstvo sa tým nepopiera, ale sa v tomto koncepte jednoducho bližšie neberie do úvahy. V jadre politického poriadku neexistuje už napojenie na náboženstvo, fakticky vznikla vnútorná diferenciácia medzi náboženstvom a štátnopolitickým poriadkom.

Netreba zdôrazňovať, že toto bola chvíľa zrodu náboženskej slobody a tolerance. Štát je politickou vládnuťou organizáciou na zaistenie tejto slobody viery a náboženstva, takže musí byť teda vo svojej vlastnej štruktúre a-religiózný alebo a-teistický. Keby sa rozhodol pre jedno z rozličných vyznaní, bol by nespravodlivý. Štát odsúva náboženstvo do oblasti slobodnej spoločnosti. Náboženstvo sa stáva vecou záujmu občanov. Nie je žiadnou súčasťou štátneho poriadku. Uvoľnenie náboženstva znamená ponajprv oslobodenie od viazanosti na štát, súčasne však aj vypustenie a ponechanie náboženstva na seba v spoločenskom priestore. Sloboda náboženstva obsahuje nielen možnosť súkromne a verejne vyznávať svoje náboženstvo, ale takisto aj právo nevyznávať.

Z tohto povstáva to, čo nazývame v modernom slova zmysle "spoločnosťou". Podľa môjho úsudku nikto tak intenzívne nenačrtol teóriu modernej spoločnosti ako Hegel. Môžeme ju tu vykresliť iba v hrubých obrysoch. Základným pilierom tejto spoločnosti je redukcia spoločného na "prirodzené potreby" človeka a na všeobecnosť tohto "sebečtu". Zmysel všetkých záujmov je vo vnútornom súvisi. Ak každý pracuje pre seba a pre svoju "obživu", pričiňuje sa súčasne aj o potreby, uspokojenie ostatných členov spoločnosti. Tendencia tohto spoločenského stavu pochádza z "neurčeného rozmnožovania a špecifikácie potrieb, prostriedkov a obživy" (Právna filozofia, paragrafy 184-186), ktoré nepoznajú hraníc. V tom spočíva vlastná dezorganizácia v podstate občianskej spoločnosti. Celok sa v skutočnosti reguluje iba právnou starostlivosťou, štátnym poriadkom, správnu

⁸ Eklatantne = nápadne, zrejme.

praxou ("políciou") a inými organizačnými formami, ktoré by mali odstrániť izolovanosť indivíduí a ich jednotlivých cieľov. Mravné sily a korene spoločnosti sa takýmto sprostredkovaním zasa vracajú späť do občianskej spoločnosti. Napokon sa javí štát ako "rozvinutá a uskutočňovaná rozumnosť" (Právna filozofia, paragraf 265). Právo a morálka sa zakotvujú do inštitúcií štátu. Toto až do apoteózy⁹ štátu stupňované zveličovanie sa však v sebe skoro rozpadáva. Tým sa spoločnosť čím ďalej tým viac obmedzuje na "systém potrieb". Človek občianskej spoločnosti sa vylučuje z dejinných a duchovných súvisov. Iba subjektivita sa v najvyššej miere povoľuje právo na mravné rozhodovanie. Ostatné životné sily sa síce neničia, ale už nie sú pre celok viac konštitutívnymi. Práve umelá pôda tejto spoločnosti, ktorá nie je "pevnou zemou" získaných životných presvedčení, sa nemôže vo svojej instabilite¹⁰ vôbec preceňovať, lebo "ako iskra, hodená na sud pušného prachu, má celkom inú nebezpečnosť ako na pevnej pôde, kde sa stratí bezo stopy" (Právna filozofia, paragraf 319).

Tým sa otvára vlastný problém: kde korenia sily, ktoré dajú tejto "abstraktnej" spoločnosti tú substanciu najmä v etickom ohľade, ktorá konkrétne - dejinne túto spoločnosť udržiava? Moderný štát ju nevie vytvoriť, lebo by sa inak musel zrieknuť svojej svetonázorovej neutrality. Pluralistická spoločnosť sa prejavuje skôr vo svojej tendencii k dezorganizácii. Pripomínam známe slová E.W. Böckenförda: "Liberálny sekularizovaný štát žije z predpokladov, ktoré sám nevie garantovať." Sloboda, ktorú štát poskytuje svojim občanom, sa musí regulovať zvnútra z etickej substance jednotlivca a slobodných síl v spoločnosti. Kde sa naskytne možnosť nadväzovania na spoločné? M. Kriele to formuluje inými slovami: "Demokratické ústavné štáty sú krehké útvary, lebo je v ich podstate poskytovať slobodu. Tým trpia v sebe tendencie na vlastné zničenie, alebo sa musia vzdať samy ako demokratické ústavné štáty. Ich možnosti prežitia väžia iba v tom, že sa samy v sebe regenerujú, ako sa to stalo po epoche európskeho fašizmu."

Toto vyostruje základnú problematiku politiky - práva - morálky. Postupujúcou pluralitou, určitým odbúravaním štátnej suverenity a tlakom vedeckotechnického vývoja sa tento proces urýchljuje. Moderná debata o základných hodnotách, ak sa sama dobre chápe, sa usiluje tento problém formulovať.

5 Aj základné práva sú odkázané na étos

Aspoň krátko treba formulovať medzitézu. Ide o pochopenie základných práv. Som toho presvedčenia, že základné práva práve v kontexte relácie politika - právo - morálka sa musia chápať nie iba ako obranné práva, inštitucionálne garancie a tak ďalej, ale v zmysle rozsudku spolkového ústavného súdu ako "hodnotové rozhodovanie", "elementy objektívneho poriadku". V každom prípade sú základné práva odkázané aj na étos. Sú viac ako subjektívne nároky na slobodu jednotlivcov voči štátu. Pri chápaní základných práv sa zosilňuje osobitným spôsobom napojenie morálky a práva. Tu sa uzmieruje prirodzené právo a právny pozitivizmus, predovšetkým keď sa stavia na právnej pozitívnosti a inštitucionálnych základoch ľudských práv. Rozlišovanie medzi právom a morálkou sa

nesmie hnať tak ďaleko, že by sa rozrušil súvis a pletivo vzťahov medzi právom a mravnosťou. Konzekvenciou tohto pomeru je mravná povinnosť uposlúchnuť aj právo, najmä v oblasti základných práv. Toto zostáva trvalým poslaním práve štátu, i keď všeobecné povedomie vzhľadom na závažnosť základných hodnôt príležitostne kolíše a stáva sa neistým. Štát nie je iba notárom faktickej verejnej mienky, akokoľvek by aj proces tvorby verejnej mienky bol závažný. Musí sa preto zasadzovať za uznanie základných hodnôt a nesmie základné mravné presvedčenie celkom prenechať jednotlivcovi, i keď nemôže rozhodovať o konkrétnom étose občanov, v ktorom sú základné práva uložené. Štát musí preukázať vôľu na podporu a na ochranu, na starostlivosť a na oporu základných práv a základných hodnôt. Určité rozhodovania o základných hodnotách sa vymaňujú z premien každodenného hodnotenia. O to naliehavejšie sa stáva v krízových časoch meradiel starostlivosť o etickú kultúru a rozvíjanie základných hodnôt. Existujú prípady, v ktorých sa základné práva a ľudské práva prekrývajú s právom a étosom. Čo formuloval spolkový ústavný súd vo svojom rozsudku o potratoch zo dňa 25.2.1975, platí zásadne ohľadne základných práv ako úloha ústavy: "Štát sa nesmie odťahovať od zodpovednosti ani uznávaním "právne slobodného priestoru", tým, že sa zdrží hodnotenia a toto prenecháva vlastnej zodpovednosti rozhodovaniu jednotlivca" (BVerfGE 39, 1/44). Tento rozsudok a veľa ďalších prinášajú plno dokladov pre toto ponímanie.

Čo viac sa ešte formulovalo z hľadiska základných práv, môže sa osvetliť tromi citátmi z katolícko-evanjelickej štúdie "Zákon štátu a mravný poriadok", dotýkajúcich sa iných oblastí. "Žiadne, ani v záujme spoločnosti potrebné správanie nemožno a neslobodno nanucovať. Na druhej strane neznamená obmedzenie zákonných a trestnoprávných úprav, že spoločnosť nenesie zodpovednosť za mravný hodnotový poriadok v ľude. (...) Napätie, existujúce medzi právom, morálkou a etikou, nesmie sa až natoľko uvoľniť, že každé mravné hodnotenie sa odsúva do čisto súkromnej oblasti osobného života. (...) Je omylom myslieť si, že sa štát môže obmedziť na nehodnotiacu poriadkovú funkciu a iba takýmto spôsobom uskutočniť slobodu, zodpovedajúcu dôstojnosti človeka." (LEHMANN, K.: *Politika a morálka*. Košice : Verbum 1994, s. 24-39.)

⁹ Apoteóza = nadšená oslava.

¹⁰ Instabilita = nestálosť.

Životopis Karla Lehmana

Karl Lehmann sa narodil 16. mája 1936 v Sigmaringen (krajina Baden - Württembersko). Roku 1956 sa zapísal na štúdium filozofie a teológie na univerzite vo Freiburg. V štúdiách, tri roky filozofie a štyri roky teológie, pokračoval na Gregoriane, pápežskej univerzite v Ríme. Roku 1962 promoval (summa cum laude) za doktora filozofie prácou na tému O pôvode a zmysle otázky bytia v myslení Martina Heideggera.

Lehmann bol roku 1963 kardinálom Juliom Döpfnerom v Ríme vysvätený za kňaza. Po návrate do vlasti nastúpil ako vedecký asistent na inštitút pre kresťanský svetonázor a náboženskú filozofiu univerzity v Mníchove k profesorovi Dr. Karlovi Rahnerovi. Keď Rahner prešiel roku 1967 na katedru dogmatiky a dejín dogiem, nasledoval ho. Po dosiahnutí docentúry roku 1968 (Skrytý Boh a pojem zjavenia) bol Lehmann povolaný na katedru dogmatiky na teologickú fakultu univerzity Johanna Guttenberga v Mainzi. Po troch rokoch prešiel prednášať dogmatiku a ekumenickú teológiu ako riadny profesor na univerzitu do Freiburgu.

Po pätnásťročnej vedeckej a pedagogickej činnosti bol Karl Lehmann roku 1983 vymenovaný za diecézneho biskupa v Mainzi. Už po dvoch rokoch bol zvolený za podpredsedu Biskupskej konferencie Nemecka a po ďalších dvoch rokoch za jej predsedu po kolínskom kardinálovi Josephovi Höffnerovi ako prvý bez kardinálskeho klobúka. Roku 1993 bol znovu zvolený na ďalších šesť rokov. V tom istom roku bol zvolený aj za prvého podpredsedu Biskupskej konferencie Európy (CCEE). V roku 2001 ho pp. Ján Pavol II. vymenoval za kardinála. (Porov. LEHMANN, K.: *Politika a morálka*. Košice : Verbum 1994, s. 61-62. wikipedia.org, ada1986.de)

III. POLITIKA A POLITICKÁ ETIKA

Politika je určitý spôsob ľudského konania, *prax*, ktorú budeme bližšie definovať v tejto kapitole. Prax sa od čias starogréckej filozofie rozlišuje od teórie a od techniky. *Teória* je predstava o tom, ako sa možno *prostredníctvom* cieľa dopracovať k pravde; moderne povedané, k vedecky správnym výpovediam. *Technika* je utváranie diel. *Prax* je ľudské konanie ako individuálny či spoločenský spôsob života. Nerozplýva sa v teórii, nemožno ju zvládnuť iba prostredníctvom vedy; a nie je to technika, napríklad technika nastolenia skutočne a konečne správneho spôsobu života.

Prax znamená konanie v meniacich sa situáciách v histórii a v spoločnosti. Z konania v spoluzití s inými sa kryštalizujú normy konania (konvencie, mravy, zákony). V konaní sa utvárajú a trvajú inštitúcie. Keby bolo sociálne konanie technikou, boli by potrebné iba technické normy založené na prírodných zákonoch. Keby bola prax teóriou, boli by na jej zvládnutie potrební iba najlepší vedci. Práve preto, že prax nie je ani technikou, ani teóriou, potrebujeme na orientáciu etiku. Etika má poskytnúť odôvodniteľné odpovede na otázky, čo je v danej situácii správne alebo lepšie. Samé princípy nám to nehovoria, pretože situácia nie je priesečníkom princípov.

Kým teda pod etikou rozumieme teoretickú snahu objasniť otázky morálky, za morálku označujeme samotnú prax mravov. Morálka je zažitá mravnosť človeka v jeho individuálnom a spoločenskom spôsobe vedenia života. K politickej etike patrí nie preto, že by bola predmetom, objektom politiky, ale preto, že je v istom zmysle predpokladom pre dobrú politiku. To však neznamená, že by bolo možné redukovat' politické otázky na otázky morálne. Politická etika sa predovšetkým dožaduje dobrých zákonov a inštitúcií na usporiadanie spoluzitia, ktoré sú potrebné práve preto, lebo sa v ňom prejavuje nedostatok morálky. Dožaduje sa však aj morálnych kvalít občanov a politikov, ktoré sú potrebné, ak majú inštitúcie naplniť svoj zmysel (občianske čnosti a étos úradov). Politická etika je teda aj etikou inštitúcií a mravných zásad, avšak jej ťažiskom je prvá položka. Aby bolo možné presnejšie postihnúť obťažný vzťah politiky a morálky, musíme v ďalšom presnejšie popísať zmysel a zvláštnosti politiky. (SUTOR, B.: *Politická etika*. Trnava : Dobrá kniha 1999, s. 46.)

15 POLITICKÁ MÚDROST'

Múdrost' je pre iné čnosti určujúca preto, ako sa hovorí v predchádzajúcom texte, lebo by mala navzájom spájať poznanie a vôľu, myslenie a konanie. Dobro sa nemá hľadať vo "svete hodnôt" vzdialenom od skutočnosti, a ani nie v dobrom úmysle. Dobro je to, čo je primerané skutočnosti, a preto platí, že ho treba spoznať v jeho principiálnej štruktúre a v jeho dejinnej konkrétnosti, aj keď sa to nikdy nepodari úplne. Práve preto, že to je ťažké, potrebujeme múdrost' ako čnosť. Je to schopnosť v danej situácii uviesť do praxe všeobecné zásady, obsah "*prapôvodného svedomia*". Preto múdrost' nazývame aj "*situatným svedomím*". Jej úlohou je rozumné zvládnutie praktických problémov konania (porov. č. 9 a 14).

15.1 Význam učenia o múdrosti pre *politickú etiku* nemožno dostatočne oceniť. *Tomáš Akvinský* (1224 - 1274) povedal o skutočnosti, v ktorej konáme, že sa vyznačuje nekonečnou rozmanitosťou a cesty k cieľu sú rozličné; nie sú pevne stanovené, je potrebné ich hľadať. Pre politiku to platí zvlášť výrazne, pretože jej nejde iba o spoznanie zložitého stavu vecí, ale aj o zodpovedné formovanie sociálnych vzťahov. Tieto vzťahy sú v nepretržitom pohybe, stali sa historickými, sú podmienené rôznymi sociálno-kultúrnymi aspektmi, ktoré nikdy nie sú úplne priehľadné, tým menej zvládnuteľné z určitej pozície. Okrem toho platí, že konajúcich je nielen veľa, ale sa aj nachádzajú v konkurenčných a konfliktných vzájomných vzťahoch.

Ak je múdrosť situačným svedomím, potom možno *politickú múdrosť* vo všeobecnosti opísať takto: Múdry je ten,

- * kto sa orientuje na bezpodmienečne nutné princípy, na dobré ciele, ale nestane sa puntičkárom;
- * kto spozná a pokúsi sa ovplyvniť zložitý stav vecí, ale nenadradí tieto veci nad človeka;
- * kto pochopí ťažké situácie, rozhodne o nich a zvládne ich, ale nestane sa oportunistom.

Politická múdrosť sa preukazuje v hľadaní a nachádzaní prostriedkov a spôsobov na dosiahnutie stanovených cieľov. Všeobecné ciele (mier, sloboda, spravodlivosť) nie sú pre rozumne mysliacich ľudí sporné, sporné sú prostriedky a cesty na ich dosiahnutie. Na ne sa vzťahuje konkurencia záujmov a názorov. Označenie múdrosti ako politickej mravnej zásady je najostrejšim odmietnutím každého iba názorovo etického politizovania. Etická kvalita politiky sa meria podľa úspešnosti v zmysle hodnôt spoločného dobra. Tento úspech však závisí od racionálnej kvality politického konania.

15.2 Múdrosť spája poznanie s konaním v troch krokoch: uvažovanie, posudzovanie a rozhodovanie. Politicky sa tieto tri kroky nazývajú analýzou situácie, zvážením možností, rozhodnutím. S ich pomocou možno ešte bližšie definovať politickú múdrosť, pričom ju odlíšime od jej nesprávnych foriem.

- * *Analýza situácie* je stále potrebná, nikdy však nie je konečná. Nikdy nemožno objasniť všetky faktory danej konštelácie, všetky možné reakcie iných, všetky hranice a dôsledky konania. Rozumné posudzovanie nemožno teoreticko-vedecky ukončiť, ide skôr o úsudok praktického rozumu, do ktorého sa zahŕňajú skúsenosti a domnienky. Je potrebné uspokojiť sa s "morálnou" istotou, riziko chybného rozhodnutia nemožno úplne odstrániť.
- * *Zváženie možností* sa musí vystríhať dvoch chýb. Politika sa často nazýva umením možného. Vyžadovať alebo presadzovať za danej situácie niečo nemožné je skutočne nepolitické, vedie to iba k neúspechu. Na druhej strane sa však možné nesmie stanoviť tak úzkoprso a bojzливо, že sa jednoducho uspokojíme s daným stavom. Lepšou formuláciou pre politickú múdrosť je preto povedať, že politika je

umením vzhľadom na určité ciele urobiť želané možným, teda hľadať možnosti uskutočnenia s fantáziou a vytrvalosťou.

- * *Rozhodnutie* je politicky nutné. bez rozhodovacej sily a vôle po presadení nemožno robiť politiku. Neustále váhanie a nerozhodnosť by bola tiež chybou, pred ktorou by sme tu chceli varovať. Druhou chybou by bolo slepé rozhodovanie a zbožňovanie samoučelných rozhodnutí. To je iracionalita, ktorá sa nazýva aj decizionizmom. Politika neznamená heroické rozhodovanie v "temnom" osude. Rozhodnutia musia byť premyslené, verejne diskutované, podložené, zodpovedné. Ani demokratické rozhodovanie väčšiny nie je z toho vyňaté. Je zmysluplnšie, keď mu predchádza verejná diskusia. Toto sa zakladá na predpoklade, že viacerívidia viac a lepšie, môžu predložiť viac stanovísk, než keby ich bolo menej alebo len jeden.

Politická diskusia v spore silných záujmov a straníckych názorov iste nie je nijaký nevinný rozhovor ani nijaký filozofický seminár. Ovládajú ju záujmami podmienené predsudky, zafixované mentality a emócie. Preto je potrebné, aby sa k slovu dostalo niečo z toho, čo podľa starého učenia patrí k múdrosti: poučiteľnosť alebo ochota učiť sa a ochota prijímať informácie, zohľadňovať nové stanoviská namiesto nástojenia na vopred pripravenej mienke. Múdry zváži tak vo vlastnom záujme, ako aj v záujme spoločného dobra aj argumenty politických protivníkov.

15.3 K múdrosti patria podľa starého učenia tri ďalšie prvky veľkého politického významu: pamäť, obratnosť, predvídavosť. Vzťahujú sa v danom poradí na minulosť, prítomnosť, budúcnosť, a tie sa musia v zodpovednom politickom rozhodovaní vždy navzájom zohľadňovať.

- * *Pamäť* potrebujeme ako historicky žijúce živé bytosti. Dejiny sú prítomnosťou minulosti v našich spomienkach. To platí tak individuálne, ako aj spoločensky. Dejiny sú v tomto zmysle v politike prítomné a účinné. Nielen jednotlivci, ale aj malé a veľké skupiny, národy, štáty odvodzujú svoju identitu, chápanie prítomnosti, a tým aj kus orientácie v konaní, zo svojich dejín. Politická múdrosť preto prikazuje pokiaľ možno primerane si uvedomiť svoje dejiny a podľa možnosti ich ušetriť pred falšovaním. V nemeckých dejinách máme zlé príklady toho, ako sa historické lži stali "životnými lžami" národa a aké fatálne politické dôsledky to môže mať.
- * *Obratnosť* znamená schopnosť zachovať si v neočakávaných, nových ťažkých situáciách chladnú hlavu, nestratiť nervy, zostať vecný, ale aj pružný, ako si to vyžadujú okolnosti. K politickému konaniu patrí určitá miera pohotovosti a taktických schopností. Politik musí byť schopný ísť za svojim cieľom aj okľukou, ak sa zmenia okolnosti. Musí sa vyrovnávať s mnohým, čo sa mu nehodí, Musí robiť ústupky, vyčkávať na lepší časový okamih, byť schopný počítat s kritikou a opozíciou; musí využívať poznanie ľudí, musí byť schopný získavať ľudí. Celkom určite sa týmito zručnosťami politická múdrosť blíži k tomu, čo sme ako *taktiku*

často náchylní príliš rýchlo hodnotiť negatívne, alebo dokonca odsúdiť ako oportunizmus, Toto sa tým však nemyslí. Múdrosť neospravedlňuje stratu charakteru, ale vyžaduje si pohotovosť, ktorá je potrebná preto, aby bolo možné sa usilovať o nemenné ciele v meniacich sa situáciách vždy novými spôsobmi. Schválenie a pozitívne hodnotenie obratnosti, ktorá je primeraná situácii, je teda viazané na predpoklad, že ide o dobré ciele a že sa nezdajú bezpodmienečne nutné princípy.

* Neoddeliteľnou súčasťou politickej múdrosti je nakoniec aj *predvídavosť*. Od otázky o ďalšom možnom chode vecí a o dôsledkoch vlastného správania, a tiež od nežiaducich vedľajších následkov sa nesmie ani jeden politik dispensovať.¹¹ Politická etika je v tomto zmysle *etikou zodpovednosti*. Konajúci musí preveriť, či môže zodpovedať za dôsledky, a musí sa k zodpovednosti aj prihlásiť.

V našich časoch má tento rozmer politickej múdrosti rastúci význam, dokonca dosiahol novú kvalitu. V rámci nášho vedecko-technického a priemyselného rozvoja sme sa dostali k hraniciam, ktoré boli pre predchádzajúce generácie úplne neznáme. Dnes môžeme zničiť prirodzené základy nášho života; môžeme manipulačne zasiahnuť do genetického potenciálu človeka; môžeme sa ako ľudstvo pravdepodobne úplne zničiť. Za týchto nových podmienok je potrebné uvažovať o etických hraniciach nášho konania novým spôsobom, musíme ich pokiaľ možno uviesť aj do podoby zákonov. Predvídavosť musíme vnímať aj ako zodpovednosť za životné možnosti nasledujúcich generácií. Politická múdrosť nás dnes zaväzuje, aby sme uviedli do platnosti princípy spoločného dobra a solidarity aj pre našich nástupcov. Tým sme ešte nedospeli k nijakej odpovedi, ale ak nezohľadníme tento kvalitatívne nový význam predvídavosti, celkom určite nenájde správnu odpoveď. Múdrosť však nemôže dosiahnuť nijakú absolútnu istotu, nemôže úplne odstrániť obavy z chybných rozhodnutí. Múdrosť preto spočíva aj v tom, nenechať sa ani ochromiť, ani konať ľahostajne, ale usilovať sa o "morálnu" istotu, t.j. o takú istotu, pri ktorej za zostávajúce riziká možno prevziať zodpovednosť. Často nám zostáva iba voľba menšieho zla. Pravdepodobne nás musia nové problémy aj podnecovať k tomu, aby sme rozvíjali nové politické inštitúcie. Takéto úvahy sú dnes dôležité zvlášť pre problémy zachovania tvorstva, zabezpečenia mieru a medzinárodnej spravodlivosti, o ktorých bude reč v časti B. (SUTOR, B.: *Politická etika*. Trnava : Dobrá kniha 1999, s. 46.)

Životopis Bernharda Sutora

Narodil sa 11. apríla 1930 v Waldböckelheim (krajina Porýnie – Falcko). Maturoval na gymnáziu a ďalej študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Jána Gutenberga v Mainzi (niekedy nazývanom aj Mohuč). Doktorskú prácu na tému „Vzťah filozofie dejín a politiky u Karla Jaspersa“ obhájil v r. 1965. Vyučoval v univerzitách v Mainzi a v Eichstätt a pôsobil v oblasti obnovy učebných plánov,

didaktiky výučby sociálnej starostlivosti a kresťanskej sociálnej náuky. Od r. 1995 je na dôchodku. (zdroj: wikipedia.org, ku-eichstaett.de)

Absolvovanie seminára spočíva v písomnej skúške z otázok a napísania úvahy (ako zvyčajne).

Otázky:

1. Ako charakterizujeme mravne dobré konanie? A ako mravne zlé?
2. Čo sa často rozumie pod slovom étos?
3. Kto a čo je nositeľom mravnej hodnoty?
4. Je jednotlivý skutok mravne dobrý len kvôli náhodnej zhode s mravným zákonom? Kedy je jednotlivý skutok mravne dobrý?
5. Ako sa človek stáva mravne dobrý?
6. Akú schopnosť má dobro?
7. Čo to je kalokagathia?
8. Ako charakterizujeme hodnotu objektívneho mravného dobra?
9. Akých sklonov sa máme vzdať kvôli nepodmienennej hodnote mravného [dobra]?
10. Je mravné poznanie sprostredkované nejakým mravným zmyslom? Čo si vyžaduje?
11. S čím jedno jazykové používanie spája právo?
12. Aké práva má človek ako osoba?
13. Sú osobné práva odňateľné?
14. Pokladajú právna veda a filozofia práva nadradenosť osoby za niečo právneho? Za čo ju pokladajú?
15. Aká je jedna klasická zásada práva? Vysvetlite a opíšte, najlepšie na príkladoch.
16. Právo spája osobnú jedinečnosť človeka a jeho spätosť so spoločenstvom. Čo z toho vyplýva? Presnejšie: ako právo pôsobí na poriadok obce? Čím je právo pre obec?
17. Je právo mŕtve a strnulé? Ak nie, aké je?
18. Aké tri významy má právo?
19. Vymenujte aspoň štyri čiastkové oblasti práva.
20. Ako pôsobí právo, keď je poriadkom života spoločenstva?
21. Prečo má byť právo vymáhateľné? V akom záujme?
22. Čo neuznáva pozitivizmus práva? A čo uznáva?
23. Čím sa zaoberá filozofia práva?
24. Čím sa zaoberá sociológia práva?
25. Čím sa zaoberá právna veda?
26. Sú požiadavky práva splnené aj vtedy, ak pohnútka nespočíva v úcte k právu?
27. Opíšte prirodzené právo podľa týchto otázok: Čo dôležité existuje podľa myslenia prirodzeného práva? Aké zásady? Ako ich poznávame?
28. Čo popiera právny pozitivizmus? Od čoho sa odlišujú právne normy?

¹¹ Dispensovať sa = zbaviť sa zodpovednosti za to.

29. Ako reguluje právo ľudské konanie podľa pozitivizmu?
30. V čom spočíva spor medzi prirodzeným právom a právnym pozitivizmom?
31. O čo ide vo všeobecnosti v práve a morálke? Čoho sa dotýka právo a morálka?
Odpovedzte cudzím slovom aj slovenským.
32. Ako sa vydávajú právne pravidlá? Aké sú?
33. Porovnajte právne normy a mravné pravidlá. Aké sú sankcie za nedodržanie v oboch prípadoch? Aká je ich platnosť?
34. Na čo sa vzťahujú právne pravidlá? Ako je to so zmýšľaním napr. pri platení daní?
35. Na čo sa vzťahuje súhrn motívov a podnetov konania?
36. Z čoho sa dá zistiť osobná mravnosť?
37. Aké sú dva druhy záväznosti? Opíšte obe.
38. Čo je cnosť v tejto súvislosti?
39. Na čo sa pevne viaže morálka?
40. Akú jednotu znamená étos?
41. Už dlhý čas v dejinách sa v spoločnosti tvorí právo a morálka oddelene. Ako Kant rozlišoval právo od étosu?
42. Ak sa étos obmedzí na púhe zmýšľanie, ako sa potom chápe právo? Na čo sa potom právo prestane orientovať?
43. Ak sa snaha o dobro spoločnosti nechápe ako trvalá úloha politiky, na čo sa potom politika redukuje?
44. Akú skúsenosť s nespravodlivými zákonmi uvádza autor? Kedy ešte v dejinách boli nespravodlivé zákony?
45. Vyplýva z právnej povolenosti aj mravná povolenosť? Alebo inak: všetko, čo zákon dovoľuje, je mravné? Vysvetlite na nejakom príklade.
46. Podľa O. Höffeho - čo je dôležitou hrádzou proti sklznutiu spoločenstva do nespravodlivých pomerov?
47. V ktorých dejinných obdobiach boli hodnotové (teda etické) predstavy pomerne jednotné?
48. Kedy v dejinách sa jednota etiky a práva láme?
49. Ktorá otázka v spoločnosti sa neberie do úvahy a z akých dejinných dôvodov?
50. Tlakom dejinných okolností sa otázky náboženského presvedčenia presúvajú do ktorej sféry?
51. Kam odsúva štát náboženstvo? Akou vecou sa náboženstvo stáva? Je náboženstvo súčasťou štátneho poriadku?
52. K čomu má pluralistická spoločnosť tendenciu?
53. Čo tvrdí E.W. Böckenförd o liberálnom sekularizovanom štáte? Ako sa musí regulovať sloboda?
54. Čo trpia v sebe podľa Krieleho demokratické ústavné útvary? Keďže to, čo trpia, je nebezpečné, v čom väžia možnosti ich prežitia?
55. Opíšte teóriu, prax a techniku, najlepšie na príkladoch. Ako sa líšia? S ktorou oblasťou súvisí politika?

56. Čo potrebuje prax pre orientáciu?
57. Čoho sa dožaduje politická etika? Čoho sa dožaduje u občanov a politikov?
58. Ktoré stránky spája múdrosť?
59. Aký má byť vzťah dobra a skutočnosti? V ktorých dvoch aspektoch treba spoznať dobro?
60. O aké dve stránky ide politike?
61. Uveďte tri zásady politickej múdrosti. Kto je múdry?
62. Kto je oportunista? (hľadajte v slovníku cudzích slov)
63. Sú všeobecné ciele sporné? (napr. mier, sloboda, spravodlivosť) Čo je sporné?
64. V akých troch krokoch spája múdrosť poznanie s konaním? Ako sa tieto kroky nazývajú politicky?
65. Je analýza situácie potrebná? Dokončíme ju niekedy?
66. Ktorých dvoch chýb sa musíme vystríhať pri zvážení možností?
67. Ktorých dvoch chýb sa musíme vystríhať pri rozhodovaní?
68. Prečo je zmysluplnšie, ak rozhodnutiu predchádza verejná diskusia?
69. Čo podľa starého učenia patrí k múdrosti?
70. Z čoho odvodzujú svoju identitu jednotlivci aj národy? V súvislosti s tým, čo potrebujú?
71. Pred čím treba ušetriť dejiny?
72. Čo znamená obratnosť v múdrosti?
73. Má byť obratnosť v múdrosti až taká nestála, že ju vystihuje príslovie „kam vietor, tam plášť“? Čo to je oportunizmus? (hľadajte v slovníku cudzích slov)
74. Akou otázkou o budúcnosti sa zaoberá predvídavosť?
75. Čo musí konajúci preveriť?
76. Aké nové dejinné okolnosti nás nútia uvažovať o etických hraniciach nášho konania novým spôsobom?
77. Ako musíme vnímať nanovo predvídavosť?
78. Aké dva princípy treba uviesť do platnosti?

Napište, prosím, úvahu na tému: **Prečo by som chcel(a)/nechcel(a) byť politikom.** Predstavte si, že sa znova rozhodujete o svojom zamestnaní. Začínate znova, ale máte svoje terajšie životné skúsenosti. Ak by ste nechcel(a) byť politikom, uveďte dôvody a vysvetlite ich. Ak by ste chcel(a), napíšte o tom, aké ciele by ste zvolil(a), aké spôsoby, čo by ste riešili ako prvé.

Termíny sledujte v AISe. Obyčajne sú v piatok popoludní. Sledujte to neustále, lebo sa to mení, aj zo dňa na deň. Ak sa chcete niečo spýtať, napíšte na eragan@ktfke.sk alebo emilr@skmail.sk